

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

О. Т. Прокопчук, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

В статті узагальнено міжнародну практику державного регулювання ринку агостраховання, спрямовану на підтримку страхування ризиків сільськогосподарського виробництва. Охарактеризовано моделі страхування агроризиків у міжнародній практиці в розрізі класичної (з провідною роллю держави) та приватно-державного партнерства (державі відводиться контролююча та регулююча роль). Виділено та охарактеризовано основні типи моделей державної підтримки і приватно-державного партнерства, що функціонують у міжнародній практиці з агостраховання: модель високої ефективності приватно-державного партнерства (США); модель з домінуючим впливом держави (Канада, Ізраїль); модель провадження агостраховання через страховий пул (Іспанія, Туреччина); модель функціонування на ринку «єдиного» агостраховика (Австрія, Швейцарія); модель мінімальної участі держави в системі агостраховання (Німеччина).

Ключові слова: страхування, ринок агостраховання, державна підтримка, сільськогосподарське виробництво, моделі страхування агроризиків

Постановка проблеми. Стійка тенденція зростання матеріальних втрат, а також уразливість аграрного сектора, пов'язана з впливом негативних погодних умов, на сьогоднішній день сформувалася в світі. Вплив погодних ризиків на результати продуктивної діяльності аграріїв з року в рік тільки посилюється, а зміна клімату призводить до все більш частіших та інтенсивніших проявів екстремальних погодних умов у вигляді сильних злив, посухи та ураганів. Тільки за останнє десятиліття число природних катаклізмів у світі збільшилася в кілька разів, приносячи багатомільярдні збитки аграрному сектору. Катастрофічні збитки агровиробників і витрати бюджетних коштів на їх покриття потенційно могли бути значно меншими, за умови наявності функціонуючої моделі національної системи сільськогосподарського страхування з державною підтримкою з

обумовленими в ній механізмами взаємодії між приватним сектором і державою. Така система здатна забезпечити більшу фінансову стійкість аграріїв і держави у випадках настання катастрофічних погодних ризиків. Міжнародна практика свідчить про необхідність розвитку ефективних моделей страхування аграрних ризиків в форматі приватно-державного партнерства (*PPP - Public-Private Partnership*).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблематика висвітлена в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Питанням державного регулювання страхового захисту в аграрному секторі економіки присвятили свої роботи такі відомі українські вчені: В.Д. Базилевич, В.П. Бечко [1], К.Г. Воблий, Н.М. Внукова, О.А. Гаманкова, В.І. Грушко, М.Я. Дем'яненко, О.Н. Лобова, О.В. Марценюк-Розарьонова [2], С.А. Навроцький [3], С.І. Наконечний, С.М. Недбаєва, С.С. Осадець, Н.І. Павелко, А.Ю. Полчанов [4], Ю.В. Улянич [6], О.В. Сахно, А.С. Шолойко [7].

Серед зарубіжних дослідників слід виділити роботи А. Гаррідо і Д. Зілбермана [8], Б. Гудвіна і Л. Вадо [9], О. Махуелла [10], М. Міранди [11], П. Хазела [12], Х. Сінана [13], В. Смітта і Я. Глаубера [14], Дж. Скіса [14], С. Баррета [16], Р. Вебера [17].

Матеріали і методи.. Для наукового вирішення поставленої у статті мети використано загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження економічних явищ. Теоретико-методологічною основою дослідження є, в основному, праці зарубіжних науковців і практиків, а також вітчизняних вчених, що займаються дослідженням світового ринку сільськогосподарського страхування загалом та проблематикою його державного регулювання, зокрема. У статті використано такі методи дослідження: абстрактно-логічний, порівняння, монографічний, табличний, графічний та наукового узагальнення.

Метою даної статті є вивчення та узагальнення міжнародної практики страхування агроризиків з детальним дослідження особливостей державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва в розрізі ключових моделей приватно-державного партнерства в агрострахуванні.

Результати досліджень. Аналіз міжнародної практики агрострахування засвідчує, що даний сегмент страхування розвивається досить швидко і працює ефективно лише за умови довгострокової та масштабної підтримки з боку держави. Слід зазначити, що в країнах де урядом не приділяється належна увага агрострахуванню, його розвиток відбувається повільно і несистемно. Зацікавлені держави у відтворенні виробництва сільськогосподарської продукції для забезпечення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції та стабілізації їх доходів на

часовому проміжку, як правило, здійснюють підтримку агостраховання. У практиці субсидування використовуються різні види субсидій (програм) фінансування, спрямованих на підтримку агостраховання, ключові з яких згруповано на рис. 1.

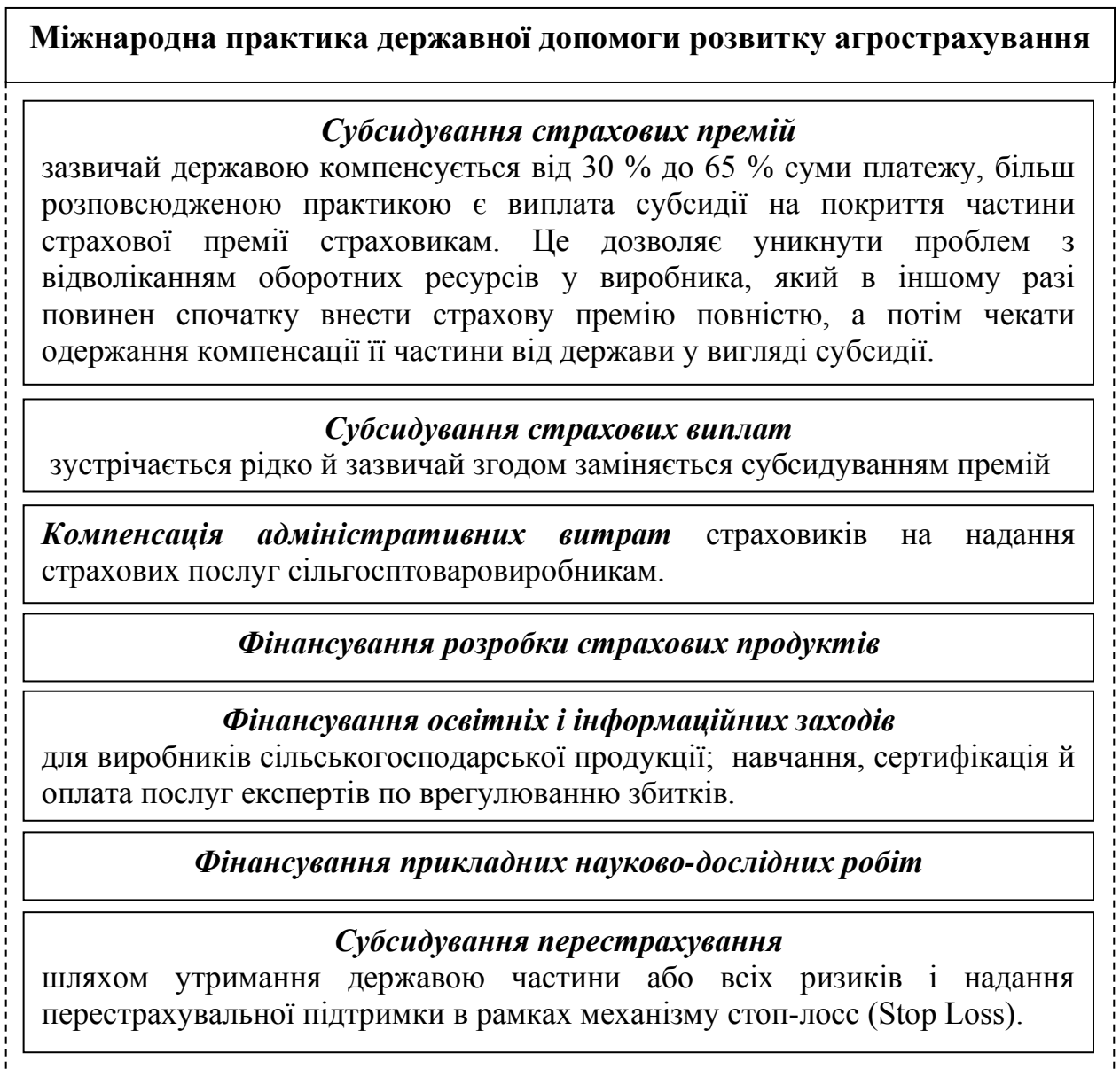

Рис. 1. Видова сукупність державної допомоги розвитку агостраховання, що застосовуються в міжнародній практиці

[Узагальнено автором на основі даних джерел 7; 8].

Відслідковуючи іншу паралель, слід зазначити, що деякі країни пішли іншим шляхом та обрали суто державне агостраховання, за якого держава бере на себе всі ризики щодо агостраховання, створюючи державну страхову компанію, і фактично, вступаючи у конкуренцію на ринку фінансових послуг із приватним сектором. Водночас, на нашу думку, такий підхід є вкрай неефективним, що в кінцевому підсумку зумовило відмову від такої практики

і переходу до системи, в якій агрострахування здійснюється за принципом партнерства між державою і приватним сектором.

Партнерство між державою і приватним сектором дозволяє державі мінімізувати витрати на агрострахування та зосередитись на виконанні суто державних функцій управління сільськогосподарським виробництвом, підтримуючи через субсидування премій на агрострахування виробництво пріоритетної сільськогосподарської продукції. До того ж залучення приватного сектору до реалізації програми забезпечує конкуренцію в сегменті агрострахування й підвищує відповідальність приватного сектору. При цьому держава, не відволікаючи ресурси на адміністрування програми страхування, створення розгалуженої мережі відділень, куди мають звертатися аграрії при укладенні договорів страхування і в разі виявлення збитків, а також на утримання великого штату, зокрема висококваліфікованих андерайтерів та сукупності непрямих посередників: сюрвейерів, оцінювачів збитків (аварійних комісарів), актуаріїв, аджайстерів тощо, забезпечує виконання своїх прямих функцій щодо створення законодавчого поля для розвитку системи агрострахування, регулювання діяльності страхових компаній та забезпечення максимально ефективного використання агрострахування як інструменту реалізації аграрної політики.

Як показує міжнародна практика, адміністрування програми субсидування агрострахування є досить складним, тому в більшості країн держава також створює спеціальні органи або структури, на яких покладено функції адміністратора програми. Створення окремого органа (установи, структури) обумовлена необхідністю здійснення контролю за використанням коштів, що виділяються державою на субсидування агрострахування. Так, у США основний нагляд за діяльністю страховиків в системі субсидованого агрострахування здійснюється тільки Федеральною корпорацією страхування сільськогосподарських культур, (*Federal Crop Insurance Corporation*) Департаменту сільського господарства, яка знаходиться в підпорядкуванні Агентства з управління ризиками (*RMA*). В Іспанії таким органом є спеціально створена державна компанія *Agroseguro* (Страховий Пул, до складу якого входить 27 приватних страхових компаній, що беруть участь в системі страхування на базі співстрахування) [15]. В Туреччині функції адміністратора програми субсидування агрострахування покладено на Аграрний Страховий Пул, який очолює керуюча компанія *TARSIM*. В Австрії адміністрування програми субсидованого страхування лежить на окремій страховій компанії *Die Osterreichische Hagelversicherung*, що має статус неприбуткової організації.

Моделі страхування агроризиків в розрізі класичної та приватно-державного партнерства відображено на рис. 2.

Рис. 2. Характеристика моделей страхування агроризиків у міжнародній практиці
[Авторське узагальнення].

Як видно з даних рис. 2 класична модель страхування передбачає участь тільки двох сторін – страховальника і страховика, проте в умовах моделі приватно-державного партнерства в страхуванні агроризиків при наявності фінансової підтримки держави присутні три суб'єкти страхових взаємовідносин – страховальник, страховик, а також держава. Провідна роль в моделі страхування агроризиків класичного спрямування належить державі, яке виконує роль ініціатора, організатора і гаранта даних відносин. У моделі приватно-державного партнерства держава є контролюючим і наглядовим органом для страховика, який забезпечує його діяльність в рамках чинного законодавства. Крім цього, спеціальний закон про державну підтримку агрострахування регулює взаємовідносини всіх учасників тієї чи іншої моделі приватно-державного партнерства. У більшості існуючих таких моделей держава погоджує та затверджує умови страхування, субсидує страхові премії, може покривати частину адміністративних витрат страховика, пов'язаних з наданням страхових послуг і забезпечує державний захист при настанні катастрофічних ризиків.

У разі настання катастрофічних збитків, держава для стабілізації доходів пропонує страховикам власну субсидовану програму перестраховування і

застосовує механізми міжнародного перестраховання. Роль страховика в даному партнерстві полягає в адмініструванні, організації та просуванні страхових послуг. Страховик, який спеціалізується на агрострахуванні, реалізує страхові поліси аграріям, збирає страхові премії, здійснює оцінку і врегулювання ризиків. У разі настання страхового випадку, він визначає розмір збитків і виплачує грошові компенсації. Також, страховик розділяє з урядом ризики, пов'язані з доходами і збитками від страхової діяльності. Перестраховання в даній моделі агрострахування з держпідтримкою є обов'язковою умовою для страховика. Більшість страхових компаній отримує можливість перестраховувати утримувані ризики на міжнародних ринках за більш вигідними умовами, за рахунок акумулювання ризиків різних компаній в єдиному перестраховому пулі, тієї чи іншої моделі приватно-державного партнерства.

У США модель агрострахування з державною підтримкою вважається одним з найкращих прикладів в міжнародній практиці. Моделі агрострахових пулів Іспанії і Туреччини, також заслуговують на увагу. У Канаді взаємодія між страховими компаніями і державою в сфері агрострахування має свої відмінності, разом з тим, вибудована там модель партнерства вже кілька десятків років доводить свою ефективність. На сьогоднішній день в міжнародній практиці з агрострахування можна виділити п'ять типів моделей державної підтримки і приватно-державного партнерства (рис. 3).

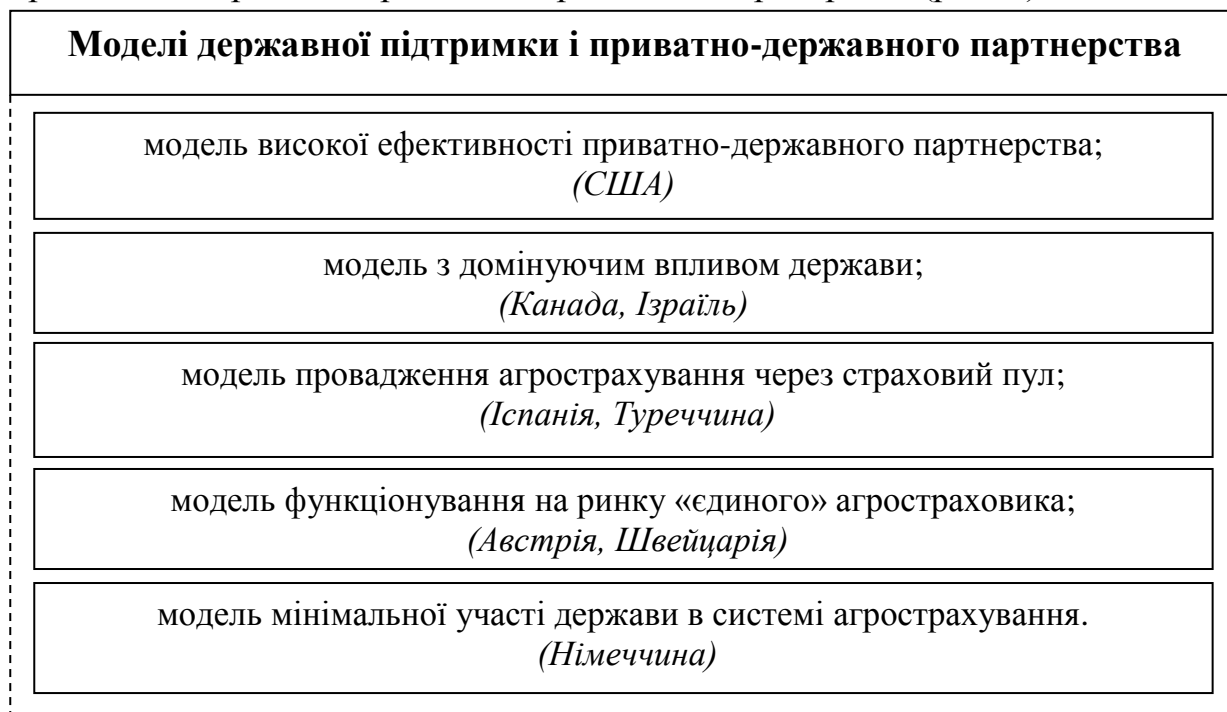

Рис. 3. Класифікаційні характеристики моделей державної підтримки і приватно-державного партнерства, що функціонують в міжнародній практиці
[Авторське узагальнення].

Модель високої ефективності приватно-державного партнерства (США)

Систему агрострахування США відрізняє велика увага з боку держави до механізму управління сільськогосподарськими ризиками. Субсидоване сільськогосподарське страхування в країні адмініструється Федеральною корпорацією страхування сільськогосподарських культур, до функцій якої належать: встановлення ставок страхових премій, розмірів субсидій, затвердження страхових продуктів. Її діяльність, в свою чергу, є підконтрольною Агентству з управління ризиками (RMA) при міністерстві сільського господарства США [9]. Здійснення федерального страхування відбувається через приватні страхові компанії, які несуть відповідальність за всі аспекти обслуговування клієнтів програми, і гарантують виплату премій страхувальникам. До основної функції Федеральної корпорації належить нагляд за діяльністю всіх страхових компаній, що надають послуги з субсидованого агрострахування.

Система страхування сільськогосподарської продукції США передбачає її обов'язкове ліцензування. Фактично основний нагляд за діяльністю страховиків в системі субсидованого агрострахування здійснюється тільки Федеральною корпорацією, яка знаходиться в підпорядкуванні Агентства з управління ризиками (RMA). Робота страховиків здійснюється за тарифами, які на регулярній основі розробляються і коректуються корпорацією (мінімум один раз на три роки). Середній рівень субсидії становить 50% від суми премії при страховому покритті в 70%. За деякими культурам субсидії можуть становити 30-60% (залежно від стратегічного значення для економіки країни і особливостей культур). Страховим компаніям державні субсидії виплачуються для подальшого розподілу виплат фермерам. В обов'язки фермера входить сплата тільки своєї частини суми премії. В цілому, страховий захист поширюється на 85 різних видів сільськогосподарських культур.

В асортименті для аграріїв більше 150 різних страхових продуктів по мультиризиковому та індексному страхуванню. До основних державних програм страхування сільгоспвиробників належать: «Програма захисту від катастрофічних ризиків» (CRP), «Програма мультиризикового страхування врожаю» (MPCI), «Програма «Груповий план» (GRP) і «Програма захисту доходу» (IP). Серед застрахованих ризиків найбільш популярними є посуха (53 %), повені (23 %) і заморозки (6 %), а серед культур аграрії найбільше страхують кукурудзу, сою і пшеницю [10]. Ключові характеристики вищеописаної моделі представлені в табл. 1.

Табл. 1. Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в США*

Модель високої ефективності приватно-державного партнерства	
США	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	<ul style="list-style-type: none"> - Агентство з управління ризиками (RMA) при Міністерстві сільськогосподарства США; - Федеральна корпорація страхування сільськогосподарських культур (<i>Federal Crop Insurance Corporation</i>) Департаменту сільськогосподарства; - страхові компанії; - товариства взаємного страхування.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення виконання Федеральної програми страхування врожаю, що передбачає: - перерахунок страховикам із федерального бюджету 60 % страхових премій за фермерів; - забезпечення додаткового страхового покриття фермерам, які беруть участь у Федеральній програмі страхування врожаю; - розробка і коректування тарифів (мінімум один раз в три роки); - нагляд за діяльністю страховиків в системі субсидованого агрострахування; - контроль організації перестрахування; - забезпечення перестрахування понад 40 % ризиків агропромислового комплексу за кордоном.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	<ul style="list-style-type: none"> - «Програма захисту від катастрофічних ризиків» (CRP); - «Програма мультиризикового страхування врожаю» (MPCI); - «Програма «Груповий план» (GRP); - «Програма захисту доходу» (IP).
Основні характеристики моделі	Тісний та безпосередній зв'язок держави з сільгоспвиробниками (з урахуванням їх потреб) при формуванні та впровадженні програм агрострахування.

*Узагальнено та складено автором за даними джерел [9; 10].

Ключовим моментом успішного розвитку такого партнерства (між державою і приватним сектором) є чітке визначення державою реальних проблем і потреб агровиробників (при формуванні та впровадженні програм агрострахування необхідно завжди враховувати думку агровиробника). Таким чином, держава безпосередньо вибудовує комунікацію з сільгоспвиробниками з урахуванням їх потреби в усіх найдрібніших деталях, перед тим як створювати і впроваджувати нові страхові продукти.

Модель з домінуючим впливом держави (Канада, Ізраїль)

Агрострахування Канади має понад 60-річну історію, будучи добровільним видом страхування. В окремих канадських провінціях (п'яти) були засновані так звані «королівські корпорації» з агрострахування, які є державними компаніями, що працюють на ринкових принципах. Від уряду дані корпорації можуть отримувати фінансову підтримку при надзвичайних ситуаціях, однак вона здійснюється на поворотній основі. Програми субсидованого страхування в інших провінціях були впроваджені відносно недавно (10-13 років тому) і послуги надаються спеціальними підрозділами міністерств сільського господарства провінцій. Весь перелік процедур по субсидованому агрострахуванні королівські корпорації виконують самі, включаючи маркетингову діяльність, укладення договорів, проведення оглядів і процедур щодо врегулювання збитків.

Основою для розробки програм страхування кожної корпорації є методичні рекомендації федерального міністерства сільського господарства. Через специфіку сільськогосподарського виробництва в провінціях і фінансових можливостей бюджету кожної федеральної одиниці програми страхування різняться, але відмінності ці незначні. Уряд Канади бере на себе значну частку витрат, пов'язаних зі страхуванням в сільському господарстві, так як середній рівень субсидій становить 60 % від суми страхової премії. Причому сільгоспвиробник сплачує тільки 40 % від повної суми премії, а держава здійснює перерахунок субсидії безпосередньо в страхову компанію. Виплата субсидій з агрострахування здійснюється на пропорційній основі федеральним урядом і урядами провінцій. У Канаді приватні страхові компанії також пропонують страхові продукти з агрострахування, але зазвичай вони пропонують страхові продукти тільки від поіменованих ризиків (град, вогонь), які не субсидуються державою. Це дає можливість приватним страховикам конкурувати з королівськими корпораціями в цьому сегменті агрострахування.

Мультиризикове (комбіноване) страхування доступне тільки через державні компанії з елементами субсидування. Можливість перестраховувати ризики королівські корпорації мають як на міжнародних ринках, так і за допомогою держави. З боку держави пропонується перестраховування на базі принципу «stop-loss». Це означає, що у випадку, коли рівень виплат за страховкою в визначеному об'ємі (наприклад в 3-4 рази) перевищує обсяг сплачених страхових премій, включається механізм «stop-loss», і держава покриває збитки страхових компаній. Королівські корпорації з багаторічним досвідом роботи в агрострахуванні перестраховують більшу частину ризиків в міжнародних перестраховальних компаніях, а страхові підрозділи провінцій, де програми запуснені недавно, перестраховують більшість ризиків через державну (субсидовану) програму перестраховування. Ключові характеристики вищеописаної моделі згруповані в табл. 2.

Табл. 2. Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в Канаді та Ізраїлі*

Модель з домінуючим впливом держави	
Канада	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	<ul style="list-style-type: none"> - Державна корпорація страхування аграрних ризиків (<i>Agriculture Financial Services Corporation</i>); - Королівські корпорації; - страхові компанії; - товариства взаємного страхування.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	<p>Забезпечення виконання Державної програми страхування аграрних ризиків, що передбачає:</p> <ul style="list-style-type: none"> - субсидовані заощадження для фермерів; - виконання програми забезпечення доходів (рівня доходів фермерам не нижче ніж 70 % від попереднього рівня за останні три роки); - контроль організації перестрахування; - забезпечення перестрахування понад 40 % агроризиків за кордоном.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	«Програма страхування культур на випадок повної або часткової загибелі врожаю» (користується до 80 % фермерів країни).
Основні характеристики моделі	Високий ступінь впливу держави
Ізраїль	
Учасники системи агрострахування	<ul style="list-style-type: none"> - Державний фонд захисту від природних катастроф KANAT; - страхові компанії; - товариства взаємного страхування.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	<p>Державний фонд захисту від природних катастроф KANAT відповідає за питання агрострахування в країні: субсидування ставок премій (35 % на всі види страхування с/г культур і тварин) і перестрахування ризиків. Держава також виплачує аграріям 80 % від сплачених премій в рамках окремої програми щодо захисту від стихійних лих (<i>The Natural Disaster Program</i>) (адмініструється фондом KANAT від імені держави). Крім цього, дана організація здійснює страхування практично всіх видів с/г культур, а також реалізує програми страхування тварин і аквакультури по всій території країни.</p>
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Програма щодо захисту від стихійних лих « <i>The Natural Disaster Program</i> » (адмініструється фондом KANAT від імені держави).
Основні характеристики моделі	Агрострахування є обов'язковим (страхується 100% агровиробництва).

*Узагальнено та складено автором за даними джерел [10; 11].

У Канаді на даному етапі функціонує близько 30 загальнодержавних програм по управлінню ризиками і підтримці доходів сільгоспвиробників країни. В Ізраїлі держава активно розвиває вітчизняне агрострахування вже більше 50 років. Державний фонд захисту від природних катастроф KANAT координує питання агрострахування в країні: субсидування ставок премій (35 % на всі види страхування с/г культур і тварин) і перестраховування ризиків. Держава також виплачує аграріям 80 % від сплачених премій в рамках окремої програми щодо захисту від стихійних лих (The Natural Disaster Program). Дана програма адмініструється фондом KANAT від імені держави. Крім цього, дана організація в Ізраїлі здійснює страхування практично всіх видів с/г культур, а також реалізує програми страхування тварин і аквакультури по всій території країни [11].

Модель провадження агрострахування через страховий пул (Іспанія, Турція)

Крім США і Канади, в приклад формування ефективного приватно-державного партнерства ставлять і іспанську модель, яка успішно розвивається вже понад 35 років і її ефективність не викликає сумнівів в учасників ринку. У 1978 році державою Іспанії була створена національна програма агрострахування – *Seguros Agrarios Combinados*, яка адмініструвалася спеціально створеною державною компанією *Agroseguro* (Страховий Пул, який, на сьогоднішній день, складається з 27 приватних страхових компаній, що беруть участь в системі страхування на базі співстрахування). Компанія адмініструє всі підписані договори страхування, проводить оцінку збитку і виплати відшкодування за договорами страхування. В рамках даної компанії аграріям пропонується більше 100 страхових продуктів зі страхування с/г культур, тварин і аквакультур, в розробці яких фермери беруть активну участь.

Agroseguro самостійно займається актуарними розрахунками ставок премій, а держава, в свою чергу, встановлює обсяг виділених субсидій по різних страхових продуктах. В Іспанії страхується більше 70 % фермерів, близько 90 % сільськогосподарських культур і 70 % тварин. Іспанський уряд субсидує не тільки страхування сільськогосподарських культур, а й страхування тварин. В середньому субсидування знаходиться на рівні 53 % від загальної суми страхових премій. З них 40-45 % субсидуються центральним органом влади, а 10-15 % – регіональними урядами. Катастрофічні збитки компенсуються в першу чергу господарствам, які застрахували свої культури або тварини. Страхування врожаю в Іспанії є невід'ємною частиною загальнонаціональної сільськогосподарської політики. Всі ризики перестраховуються через державну перестраховальну компанію. Турецька модель приватно-державного партнерства, створена за аналогом іспанської моделі і також є хорошим прикладом для багатьох країн. Ключові характеристики вищеописаної моделі згруповані в табл. 3.

Табл. 3. Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в Іспанії та Турції*

Модель з домінуючим впливом держави	
Іспанія	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	- Державне Агентство аграрного страхування при Міністерстві сільського господарства; - Консорціум Компенсації страхування; - Головне управління страхування при Міністерстві економіки; - страховий аграрний пул (27 страхових компаній); - Федерація сільськогосподарських кооперативів (4195 кооперативів).
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	Страхується більше 70 % фермерів, близько 90 % с/г культур і 70 % тварин. В середньому субсидування знаходиться на рівні 53 % від загальної суми страхових премій. З них 40-45 % субсидуються центральним органом влади, а 10-15 % – регіональними урядами. Катастрофічні збитки компенсуються в першу чергу господарствам, які застрахували свої культури або тварин. Страхування врожаю є невід'ємною частиною загальнонаціональної сільськогосподарської політики. Всі ризики перестраховуються через державну перестраховальну компанію.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Національна програма агрострахування « <i>Seguros Agrarios Combinados</i> », яка адмініструється спеціально створеною державною компанією <i>Agroseguro</i> (Страховий Пул, який складається з 27 приватних страхових компаній, що беруть участь в системі страхування на базі співстрахування).
Основні характеристики моделі	Моделі агрострахових пулів. Урядом субсидується не тільки страхування сільськогосподарських культур, а й тварин.
Турція	
Учасники системи агрострахування	- Страхові компанії; - Аграрний Страховий Пул (керуюча компанія TARSIM).
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Аграрний Страховий Пул, на чолі якого стала керуюча компанія TARSIM.
Основні характеристики моделі	Створена за аналогом іспанської моделі. Агрострахування здійснюється через страховий пул і компанію TARSIM.

*Узагальнено та складено автором за даними джерел [10; 11].

У Туреччині до 2005 року страхування тварин і сільськогосподарських культур здійснювалося 15 приватними страховими компаніями, які постійно

конкурували між собою за кількістю зібраних страхових премій. У 2005 році на підставі «Закону про агрострахування», і за обопільною домовленістю між державою і приватними страховими компаніями, був створений Аграрний Страховий Пул, на чолі якого стала керуюча компанія TARSIM. На сьогоднішній день до складу наглядової ради цієї компанії входять представники міністерства сільського господарства, казначейства країни, представники страхових компаній – учасників даного об'єднання. Основною метою створення Пула було визначення ролі і функції держави в розвитку системи агрострахування країни, а також збільшення рівня держпідтримки, у вигляді субсидування страхових продуктів, і рівня проникнення агрострахування в країні. Страхові премії сплачуються страхувальниками безпосередньо в TARSIM, державні субсидії (50-66 %) так само перераховуються в дану керуючу компанію. Страхові виплати здійснюються в рамках діяльності страхових компаній, що входять до складу TARSIM. Ця ж компанія займається розміщенням прийнятих ризиків на перестраховування. Більш того, при покупці аграрієм сільгосптехніки, держава компенсує від 25 % до 50 % суми відсотків по кредиту. При покупці сучасних систем зрошення – 100 % суми відсотків по кредиту також покривається державою. Однак варто зазначити, що через специфіку агровиробництва в країні, проникнення агрострахування не є однорідним – в деяких регіонах цей показник становить вище 45 %, а в окремих місцях – нижче 5 %. Основними сільськогосподарськими культурами, що підлягають страхуванню в Туреччині, є: пшениця, томати, виноград і оливки (вся сукупність культур, які сільгоспвиробники можуть застрахувати сягає в списку 36). TARSIM здійснює страхування за кількома напрямками: страхування сільськогосподарських культур, великої та дрібної рогатої худоби, домашньої птиці, а також страхування аквакультур і теплиць. Основними страховими ризиками з держпідтримкою серед с/г культур є посуха, повінь і ураган, серед тварин – загибель і патологічні пологи.

Модель функціонування на ринку «єдиного» агростраховика (Австрія, Швейцарія)

Як приклад програми мультиризикового субсидованого страхування за участю держави можна виділити і Австрію. У цій країні страховики (17 компаній) в 1947 році заснували окрему страхову компанію *Die Osterreichische Hagelversicherung*, яка має статус неприбуткової організації та адмініструє програму субсидованого страхування. Страхування сільськогосподарських ризиків є добровільним видом страхування. Закон про страхування культур від граду був прийнятий в Австрії в 1955 р. У 1995 р. в законодавстві була закріплена норма про субсидування страхування сільськогосподарських культур від граду (у 1997 р. ця норма була доповнена урядовим зобов'язанням субсидувати страхові культури від впливу низьких температур. В даний час субсидується мультиризикове страхування культур (заморозки, посуха, повінь, снігові бурі, проростання зерна і шкідники) і сільськогосподарських тварин. Ключові характеристики вищеописаної моделі представлені в табл. 4.

Табл. 4. Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в Австрії та Швейцарії*

Модель з домінуючим впливом держави	
Австрія	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострашування	- Федеральний уряд і провінції; - страхова компанія <i>Die Osterreichische Hagelversicherung</i> ; - товариства взаємного страхування.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	Відмінною рисою даної моделі є відсутність конкуренції на ринку серед приватних страховиків – страхування проводиться тільки через одну компанію (<i>Hagelversicherung</i>). Страхування сільськогосподарських ризиків є добровільним видом страхування. Уряд компенсує 1/25 від суми страхової премії, натомість регіональне керівництво кожної провінції зобов'язане субсидувати з регіональних бюджетів додатково 25 % від суми премії. Австрійський ринок агрострашування характеризується високим рівнем проникнення страхування (у 2016 р.) – 85 %.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Страхова компанія <i>Die Osterreichische Hagelversicherung</i> , що має статус неприбуткової організації (компанія адмініструє програму субсидованого страхування).
Основні характеристики моделі	Страхування сільськогосподарських ризиків є добровільним видом страхування. Відмінною рисою даної моделі є відсутність конкуренції на ринку серед приватних страховиків, при якій страхування проводиться тільки через одну компанію (<i>Hagelversicherung</i>).
Швейцарія	
Учасники системи агрострашування	- Страхові компанії; - регіональні уряди.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	Страхування с/г культур здійснюється на добровільних засадах, в той час як страхування тварин від інфекційних хвороб є для аграріїв обов'язковим видом страхування, яке контролюється регіональною владою. В країні субсидування не провадиться на загальнонаціональному рівні (це прерогатива регіональної влади).
Основні характеристики моделі	Субсидування не провадиться на загальнонаціональному рівні. Разом з тим, деякі округи країни надають фінансову допомогу своїм аграріям. Дана підтримка різниться в кожному регіоні країни, де її розмір залежить від внутрішньої політики кожного кантону. Регіональні уряди також здійснюють компенсацію за договорами страхування тварин і всіх адміністративних витрат, пов'язаних з врегулюванням збитків. Державна допомога надається тільки при настанні епідемії в конкретному регіоні, і тільки при наявності у аграрія страхового поліса.

*Узагальнено та складено автором за даними джерела [12].

В законодавчому порядку визначено, що уряд компенсує чверть від суми страхової премії, натомість регіональне керівництво кожної провінції зобов'язане субсидувати з регіональних бюджетів додатково 25 % від суми премії. У разі відсутності виплат, субсидії по преміях повертаються федеральному уряду і провінціям, з яких кожен отримує по 25 % від повернутих сум. Ставки премій базуються на багаторічній історії страхування і є актуарно-збалансованими. Рівень проникнення агрострахування в Австрії (у 2016 р.) – 85 %, що є дуже високим рівнем при відсутності вимоги обов'язкового агрострахування в країні. Відмінною рисою даної моделі є відсутність конкуренції на ринку серед приватних страховиків, при якій компанії-акціонери домовилися, що через складність технічних аспектів агрострахування, страхування буде проводитися тільки через компанію *Hagelversicherung*. Система агрострахування в Швейцарії почала формуватися ще з 1880 року. Страхування тварин в країні надається 27 страховими компаніями, в той час як страхування с/г культур здійснюється єдиною на ринку страховою організацією, яка була історично сформована за ініціативою і за участю фермерів країни.

На ринку страхування приватні страхові компанії надають страхове покриття тварин від нещасного випадку і падежу, а страхування від епідемії і хвороб здійснюється через державного страховика. Страхування с/г культур здійснюється на добровільних засадах, в той час як страхування тварин від інфекційних хвороб є для аграріїв обов'язковим видом страхування, яке контролюється регіональною владою. В країні субсидування не провадиться на загальнонаціональному рівні. Разом з тим, деякі округи країни надають фінансову допомогу своїм аграріям. Дана підтримка різниться в кожному регіоні країни, де її розмір залежить від внутрішньої політики кожного кантону. Регіональні уряди також здійснюють компенсацію за договорами страхування тварин і всіх адміністративних витрат, пов'язаних з врегулюванням збитків. Надання державної допомоги здійснюється при настанні епідемії в конкретному регіоні та при наявності у аграрія страхового поліса.

Модель мінімальної участі держави в системі агрострахування (Німеччина)

У Німеччині не існує державної системи допомоги на випадок збитків, пов'язаних з втратою врожаю, лише у виняткових випадках можуть бути прийняті конкретні рішення про виділення допомоги і лише при узгодженні з Європейським Союзом. В країні відсутня розвинена програма субсидування страхування аграрних ризиків та можна виділити лише три інструменти управління останніми (рис. 4).

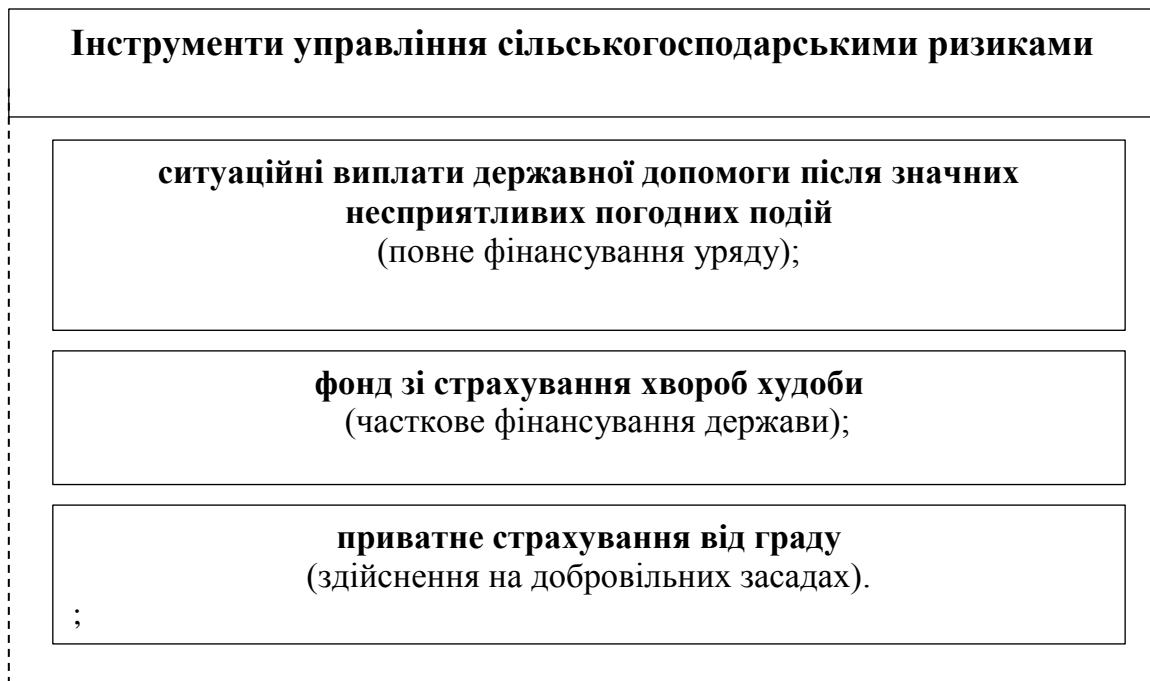

Рис. 4. Сукупність інструментів управління сільськогосподарськими ризиками в Німеччині

Виплата компенсації виробникам урядом Німеччини здійснюється тільки у випадках епідемій хвороб сільськогосподарських тварин. Програма ґрунтується на законодавчих документах, і уряд компенсує 50 % ставки на одиницю худоби, при обов'язковій умові, що худоба застрахована. Крім того, велике поширення в Німеччині отримало страхування від граду (60 % сільськогосподарських культур), яке пропонується для більшості сільськогосподарських культур і включає зниження якості продукції. Вартість страхового поліса повністю оплачують сільгоспвиробники, що дозволяє пропонувати на ринку страховим компаніям тільки ті страхові продукти, які можуть бути затребувані у аграріїв. Це в більшості випадків продукти страхування від окремих ризиків (град – переважно на півдні), оскільки для сільгоспвиробників мультиризикові страхові продукти були б занадто дорогими [12]. Уряд Німеччини дотримується політики щодо якої виробники сільськогосподарської продукції повинні самостійно нести відповідальність за ведення свого бізнесу. Так як страхові продукти пропонувані приватними страховими компаніями, можуть забезпечити виробників ефективним захистом від основних погодних ризиків, уряд вважає недоцільним створення спеціальної страхової програми для аграріїв, з подальшим субсидуванням.

Ключові характеристики вищеописаної моделі представлені в табл. 5.

Табл. 5. Характеристика моделі державної підтримки та приватно-державного партнерства в Німеччині

Модель високої ефективності приватно-державного партнерства	
Німеччина	
Показник	Характеристика
Учасники системи агрострахування	- Страхові компанії; - уряд.
Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків	В країні відсутня розвинена програма субсидування страхування аграрних ризиків. Серед інструментів управління сільськогосподарськими ризиками, що застосовуються на практиці, слід виділити наступні: ситуаційні виплати державної допомоги після значних несприятливих погодних подій; фонд зі страхування хвороб худоби; приватне страхування від граду.
Ключові державні програми страхування сільгоспвиробників	Створення державної спеціальної страхової програми для аграріїв з подальшим субсидуванням вважається недоцільним
Основні характеристики моделі	Ведення бізнесу – самостійна відповідальність виробників агропродукції. Приватні страхові компанії пропонують широкий перелік страхових продуктів, які можуть забезпечити виробників ефективним захистом від основних погодних ризиків.

**Узагальнено та складено автором за даними джерел [13; 14].*

Висновки. За результатами дослідження виділено та охарактеризовано основні типи моделей державної підтримки і приватно-державного партнерства, що функціонують у міжнародній практиці з агрострахування: модель високої ефективності приватно-державного партнерства (США); модель з домінуючим впливом держави (Канада, Ізраїль); модель провадження агрострахування через страховий пул (Іспанія, Туреччина); модель функціонування на ринку «єдиного» агростраховика (Австрія, Швейцарія); модель мінімальної участі держави в системі агрострахування (Німеччина). На основі проведеного дослідження світового досвіду здійснення державної політики в сфері страхування сільськогосподарської продукції в розрізі основних моделей державно-приватного партнерства в агрострахуванні зроблено висновок про важливість впровадження комплексних підходів до управління ризиками в сільському господарстві.

У кожній описаній моделі приватно-державного партнерства визначені їх переваги та недоліки, які дозволяють більш прозоро оцінити потенціал розвитку системи агрострахування в тій чи іншій країні. Таким чином, слід

зазначити, що проведений аналіз моделей *PPP (Public-Private Partnership)* в агрострахування різних країн, дасть можливість отримати більш комплексне уявлення про потенційні проблеми в уже існуючих моделях, що в свою чергу дозволить уникнути повторення помилок при впровадженні нових моделей *PPP*, в інших країнах. Формування правильної структури взаємин між усіма учасниками моделі на початковому етапі, а також звернення до безпосередніх потреб агровиробників, є запорукою ефективності довгострокової програми управління ризиками в сільському господарстві в кожній країні.

За результатами узагальнення зарубіжної практики державної допомоги розвитку агрострахування здійснена класифікація та характеристика найбільш поширених її форми. До числа останніх за результатами дослідження віднесено: субсидування страхових премій; субсидування страхових виплат; компенсація адміністративних витрат страховиків на надання страхових послуг сільгосптоваровиробникам; фінансування розробки страхових продуктів; фінансування освітніх і інформаційних заходів для виробників сільськогосподарської продукції; фінансування прикладних науково-дослідних робіт; субсидування перестраховування. Виявлено, що субсидування страхової премії є ефективним інструмент підтримки доходів сільгоспвиробника і економічної стабільності в сільському господарстві, тоді як прямі виплати держави в разі настання катастрофічних подій, підтверджують свою неефективність в довгостроковій перспективі. Встановлено, що виплати держави одноразового характеру для надання прямої компенсації не мають системного характеру, так як знаходяться під впливом ряду чинників як економічного, так і політичного характеру. Більш того, політичний аспект одноразових виплат державних компенсацій розглядається, як фактор, що негативно впливає на системний розвиток комплексних програм з управління ризиками в сільському господарстві.

Література

1. Бечко В.П., Улянич Ю.В., Прокопчук О.Т. Особливості страхування аграрних ризиків у країнах світу. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3 (153). С. 46–53.
2. Марценюк-Розарьонова О.В. Державна підтримка при страхуванні сільськогосподарських товаровиробників. *Економіка АПК*. 2010. №10. С. 91–95.
3. Навроцький С. А. Стан та тенденції розвитку сільськогосподарського страхування. *Наука й економіка*. 2012. № 1 (25). С. 61–68.

4. Полчанов А.Ю. Агростраховання як складова продовольчої безпеки держави. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2013. № 4. С. 48–57.
5. Прокопчук О.Т. Сучасний стан та тенденції розвитку системи страхування сільськогосподарських культур в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2017. Вип. 91. Ч. 2: Економічні науки. С. 86–100.
6. Улянич Ю.В., Прокопчук О.Т., Улянич К.Ф. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. – Умань, 2013. Вип. 83. Ч. 2 : Економіка. С. 227–234.
7. Шолойко А.С. Світовий досвід державної підтримки сільського господарства через програми страхування. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. Серія «Економіка». 2013. № 135. С. 41–43.
8. Garrido A.M., Zilberman D.D. Revisiting the Demand for Agricultural Insurance: The Case of Spain. 2008. *Agricultural Finance Review*. no. 68 (1). pp. 43–66.
9. Goodwin B.K., Vado L.A. Public Responses to Agricultural Disasters: Rethinking the Role of Government. *Canadian Journal of Agricultural Economics*. 2007. no. 55 (3). pp. 399.
10. Mahul O., Stutley C. Government support to agricultural insurance: challenges and options for developing countries. – *World Bank Publications*, 2010.
11. Miranda M., Vedenov D. Innovations in agricultural and natural disaster insurance. *American Journal of Agricultural Economics*. 2001. vol. 83. no. 3. pp. 650–655.
12. Hazell P.B. The appropriate role of agricultural insurance in developing countries. *Journal of International Development*. 1992. vol. 4. no. 6. pp. 567–581.
13. Sinan H. Survey Report on Policy Agro-insurance. *Journal of Anhui Agricultural Sciences*. 2008. vol. 6. no. 6. 578 p.
14. Smith V.H., Glauber J.W. Agricultural Insurance in Developed Countries: Where Have We Been and Where Are We Going? *Applied Economic Perspectives and Policy*. 2012. vol. 34. no. 3. pp. 363–390.
15. Skees J.R., Barnett B.J., & Murphy A.G. Creating insurance markets for natural disaster risk in lower income countries: The potential role for securitization. *Agricultural Finance Review*. 2008. no. 68. pp. 151–167.
16. Takahashi K., Ikegami M., Sheahan M., & Barrett C. B. Experimental evidence on the drivers of index-based livestock insurance demand in Southern Ethiopia. *World Development*. 2016. no 78. pp. 324–340.

17. Weber R., Fecke W., Moeller I., & Musshoff O. Meso-level weather index insurance. *Agricultural Finance Review*. 2015. no 75(1). pp. 31–46.

References

1. Bechko, V.P., Ulyanych, Yu.V., Prokopchuk, O.T. Features of insurance of agricultural risks in the countries. *Actual problems of economy*, 2014, no. 3 (153), pp. 46–53. (in Ukrainian).

2. Martsenyuk-Rozaronova O.V. State support for agricultural producers for insurance. *Economy AIC*, 2010, №10, pp. 91–95. (in Ukrainian).

3. Nawrockiy, S.A. Status and trends of agricultural insurance. *Science and Economics*, 2012, no. 1 (25), pp. 61–68. (in Ukrainian).

4. Polchanov, A.Yu. Agro-insurance schemes as part of food security. *Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics*, 2013, no. 4, pp. 48–57. (in Ukrainian).

5. Prokopchuk, O.T. (2017). The current state and trends of the development of the system of insurance of agricultural crops in Ukraine. *Collection of scientific works of Uman National University of Horticulture*, no. 91, Part 2: Economic Sciences, pp. 86–100. (in Ukrainian).

6. Ulyanych, Yu.V., Prokopchuk, O.T., Ulyanych, K.F. Foreign experience of agricultural insurance risks and the feasibility of its application in Ukraine. *Proceedings of Uman National University of Horticulture*, Uman, 2013, no. 83, Part 2: Economics. pp. 227–234. (in Ukrainian).

7. Sholoyko, A.S. World experience of state support to agriculture through insurance programs. *Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Series «Economy»*, 2013, no. 135, pp. 41–43. (in Ukrainian).

8. Garrido, A.M. & Zilberman, D.D. (2008). Revisiting the Demand for Agricultural Insurance: The Case of Spain, *Agricultural Finance Review*, no. 68(1), pp. 43–66. (in English).

9. Goodwin, B.K. & Vado, L.A. (2007). Public Responses to Agricultural Disasters: Rethinking the Role of Government, *Canadian Journal of Agricultural Economics*, no. 55(3), pp. 399. (in English).

10. Mahul, O. & Stutley, C. (2010). Government support to agricultural insurance: challenges and options for developing countries. – World Bank Publications. (in English).

11. Miranda, M. & Vedenov, D. (2001). Innovations in agricultural and natural disaster insurance. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 83, no. 3, pp. 650–655. (in English).

12. Hazell, P.B. (1992). The appropriate role of agricultural insurance in developing countries. *Journal of International Development*, vol. 4, no. 6, pp. 567–581. (in English).
13. Sinan, H. (2008). Survey Report on Policy Agro-insurance. *Journal of Anhui Agricultural Sciences*, vol. 6, no. 6, 578 p. (in English).
14. Smith, V.H. & Glauber, J.W. (2012). Agricultural Insurance in Developed Countries: Where Have We Been and Where Are We Going? *Applied Economic Perspectives and Policy*, vol. 34, no. 3, pp. 363–390. (in English).
15. Skees, J.R., Barnett, B.J., & Murphy, A.G. (2008). Creating insurance markets for natural disaster risk in lower income countries: The potential role for securitization. *Agricultural Finance Review*, no. 68, pp. 151–167. (in English).
16. Takahashi, K., Ikegami, M., Sheahan, M., & Barrett, C. B. (2016). Experimental evidence on the drivers of index-based livestock insurance demand in Southern Ethiopia. *World Development*, no 78, pp. 324–340. (in English).
17. Weber, R., Fecke, W., Moeller, I., & Musshoff, O. (2015). Meso-level weather index insurance. *Agricultural Finance Review*, no 75(1), pp. 31–46. (in English).

Аннотация

Прокопчук Е.Т.

Международная практика государственной поддержки страхования рисков сельскохозяйственного производства

Влияние погодных рисков на результаты производительной деятельности аграриев из года в год только усиливается, а изменение климата приводит к все более частым и интенсивным проявлениям экстремальных погодных условий в виде проливных дождей, засухи и ураганов. Катастрофические убытки агропроизводителей и расходы бюджетных средств на их покрытие потенциально могли быть существенно меньше, при условии наличия функционирующей модели национальной системы сельскохозяйственного страхования с государственной поддержкой с обусловленными в ней механизмами взаимодействия между частным сектором и государством. Такая система способна обеспечить большую финансовую устойчивость аграриев и государства в случаях наступления катастрофических погодных рисков. Международная практика указывает на необходимость развития эффективных моделей страхования аграрных рисков в формате частно-государственного партнерства.

В данной работе с помощью экономико-статистических методов исследования, в частности монографического, сравнения, табличного, графического и научного обобщения проведено исследование и обобщение международной практики государственной поддержки страхования рисков сельскохозяйственного производства в разрезе ключевых моделей частно-государственного партнерства в агростраховании.

По результатам исследования выделены и охарактеризованы основные типы моделей государственной поддержки и частно-государственного партнерства, функционирующих в международной практике с агрострахования: модель высокой эффективности частно-государственного партнерства (США); модель с доминирующим

влиянием государства (Канада, Израиль); модель производства агрострахования через страховой пул (Испания, Турция); модель функционирования на рынке «единого» агростраховщика (Австрия, Швейцария); модель минимальном участии государства в системе агрострахования (Германия).

По результатам обобщения зарубежной практики государственной помощи развитию агрострахования осуществлена классификация и характеристика наиболее распространенных ее формы. К числу последних по результатам исследования отнесены: субсидирование страховых премий; субсидирование страховых выплат; компенсация административных расходов страховщиков на предоставление страховых услуг сельхозтоваропроизводителям; финансирование разработки страховых продуктов; финансирования образовательных и информационных мероприятий для производителей сельскохозяйственной продукции; финансирование прикладных научно-исследовательских работ; субсидирование перестрахования. Выявлено, что субсидирование страховой премии является эффективным инструментом поддержки доходов сельхозпроизводителя и экономической стабильности в сельском хозяйстве, тогда как прямые выплаты государства в случае наступления катастрофических событий, подтверждают свою неэффективность в долгосрочной перспективе.

Установлено, что выплаты государства единовременного характера для предоставления прямой компенсации не имеют системного характера, так как находятся под влиянием ряда факторов как экономического, так и политического характера.

Ключевые слова: страхование, рынок агрострахования, государственная поддержка, сельскохозяйственное производство, модели страхования агрорисков

Annotation

Prokopchuk E.T.

International practice of state support for agricultural risks insurance

The impact of weather risks on the results of the productive activities of farmers is growing from year to year, and climate change leads to increasingly frequent and intense manifestations of extreme weather conditions in the form of torrential rains, droughts and hurricanes. The catastrophic losses of agricultural producers and the expenditures of budget funds for their coverage could potentially be substantially less, provided there is a functioning model of a national agricultural insurance system with state support, with the mechanisms of interaction between the private sector and the state determined in it. Such a system is able to provide greater financial stability of farmers and the state in cases of catastrophic weather risks. International practice points to the need to develop effective models of insurance for agrarian risks in the format of private-public partnership.

In this paper, a study and synthesis of international practice of state support for agricultural risk insurance in the context of key models of public-private partnership in agri-insurance was carried out using economic and statistical research methods, in particular monographic, comparison, tabular, graphical and scientific generalization. According to the results of the study, the main types of models of state support and public-private partnerships functioning in international practice with agri-insurance are identified and characterized: a model of high efficiency of public-private partnership (USA); model with dominant influence of the state (Canada, Israel); model of agricultural insurance through the insurance pool (Spain, Turkey); model of functioning in the market of a "single" agricultural insurer (Austria,

Switzerland); a model of minimum state participation in the agricultural insurance system (Germany).

Based on the results of the generalization of foreign practice of state aid for the development of agricultural insurance, the classification and characterization of its most common forms has been carried out. The latest results of the study include: subsidizing insurance premiums; subsidizing of insurance payments; compensation of administrative expenses of insurers for provision of insurance services to agricultural producers; financing the development of insurance products; financing of educational and information activities for producers of agricultural products; financing of applied scientific research; subsidizing reinsurance. It was revealed that subsidizing the insurance premium is an effective tool to support the income of the agricultural producer and economic stability in agriculture, whereas direct payments of the state in the event of catastrophic events confirm their inefficiency in the long term. It has been established that payments of a one-time state to provide direct compensation are not systemic, as they are influenced by a number of factors, both economic and political.

Keywords: *Keywords: insurance, agri-insurance market, state support, agricultural production, agrarian insurance models*

УДК 339.97:633.1

DOI 10.31395/2415-8240-2018-93-63-73

СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ВИМОГ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ

Л. В. Клименко, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті висвітлено сучасні проблеми товаровиробників зернової продукції на національному та міжнародному рівні. Розкрито фактори впливу на ефективність зовнішньоекономічної діяльності зернопродуктового сектору України. Сформовано галузеве та просторове позиціонування інтегрованого зернопродуктового ринку України. Узагальнено міжнародний досвід регулювання ринку зернових. Запропоновано стратегії реформування національного зернового господарства та організаційно-економічний механізм нарощування експортного потенціалу зернової продукції.

Ключові слова: *зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, ринок зернових, стратегії реформування, механізм, експортоорієнтована продукція.*